

Valdemar Langlet és a hálás Budapest

A svéd Valdemar Langlet (1872-1960) újságíró 1932 óta élt Budapesten feleségével, Ninával (1896-1988). Valdemar az egyetem svéd lektora volt, orosz származású felesége pedig zongoraleckéket adott. Jól megtanultak magyarul, széles körű ismeretségük volt, részt vettek a társasági életben és kiváló kapcsolatokkal rendelkeztek a „felsőbb körökben” is.

Langleték eszperantisták voltak. Nina a Zamenhoffal való kapcsolat révén híressé vált orosz eszperantista Borovko-család tagja volt, Valdemar pedig a Svéd Eszperantó Szövetség első elnöke. Ő először 1902-ben tett látogatást Budapesten, az éppen megalakult Magyar Eszperantisták Egyleténél, majd a Hortobágyon kedvenc elfoglaltságának, a lovaglásnak hódolt. Másodszor 1931-ben jött Magyarországra, hogy egy lovas túra keretében keresztül-kasul beutazza az országot.

Svédül, majd angolul megjelent útleírásában (On horseback through Hungary) feltűnően nagy helyet kapott az ország „dicső múltja”, és mintegy 40 történelmi személyiséget ismerttetett meg az olvasóval. Külön fejezetben foglalkozott a Trianonban a „Nagy-Magyarországot ért igazságtalansággal”. Azonosult azzal az érzelmi, irracionális megközelítéssel, amelyet az irredenta propaganda sugallt. „Az nem lehet, hogy annyi szív hiába onta vért... Nem, nem, soha!” – így fejezte be egy magyar lapban megjelent cikkét. (1100 kilométer nyeregben. *A Pesti Hirlap Vasárnapja. 1932-03-23.*). Amikor azonban azt tapasztalta, hogy az irredentizmus háborús politikába torkoll, tevékenységét a svéd-magyar kapcsolatok ápolására korlátozta.

A németül is kiválóan beszélő Langlet már 72 éves volt, amikor a németek megszállták Magyarországot, és a magyar hatóságokkal karöltve az első naptól, 1944. március 19-től kezdve tömegesen tartóztatták le azokat, akik ellenezték a háborús politikát. Valdemarék ismeretségi köréből sokan már aznap menekülni kényszerültek.

Langleték Lónyai utcai lakása zsúfolásig megtelt menekülőkkel. Ők pedig eszperantistaként nyelvi, nemzetiségi, vallási, állampolgári hovatartozásra tekintet nélkül mindenkit befogadtak. 1944 áprilisától már annyi szökevényt, bujkálót fogadtak be a lakásába, hogy Valdemárnak a szó legszorosabb értelmében nem jutott hely, és barátoknál kellett aludnia. A folyamatosan érkező menekült-áradat biztonságára törekedve elérte azt, hogy a Svéd Vöröskereszt budapesti főmegbízottjának nyilvánítsák. Ez ugyan őt úgyszólván semmire sem jogosította fel, de a Vöröskereszt égisze alatt dolgozhatott. Határozott fellépése, nyelvtudása és kiváló kapcsolatai révén tízezrek életét mentette meg. Kitalálta a Svéd Vöröskereszt és a Svéd Követség által „védett házak” intézményét, amelynek ugyan semmiféle nemzetközi jogi alapja nem volt, de a magyar hatóságok általában respektálták, és így védencai viszonylagos biztonságban voltak. (*Nina Langlet: A svéd mentőakció. Bp., 1988.*)

Májusától úgy akadályozta a deportálásokat, hogy a Svéd Vöröskereszt oltalomlevelét (Schutzbrief) kiadva segítette több ezer üldözöttet, szervezte elrejtésüket. Valójában az oltalomleveleknek sem volt semmiféle nemzetközi jogi értéke. Azért működött, mert Langlet kiváló kapcsolatai révén kijárta, hogy a csendőrség és a német járőrök is elfogadják, sőt, később még a nyilas hatóságok is. Négyszáz oltalomlevél kiadásáról állapodott meg a hatóságokkal, de legalább négyezret adott ki. Volt, akit menetszázadból emelt ki, máskor egy egész munkaszolgálatos századnak osztott ki oltalomleveleket. Az egyszerű papírra nyomott iratot nagy számban hamisították is.

Langlet csak önkéntesekkel dolgozott. Hálózata csakhamar akkorára nőtt, hogy békeidőben is a legnagyobb civil szerveződésnek számított volna. Gyorsan nőtt. Önkéntesei 16 részlegben dolgoztak, 12 autóval, köztük 2 teherautóval, és volt egy szerelóműhelye, sőt egy benzinkútja is. Beszervezett 2 szerzetes és 7 apácakolostort, ahová főleg gyermekeket és csecsemőket rejtett el anyákkal együtt. Bár a vidéki zsidóság sorsa már megpecsételődött,

vidéki „fiókok” létrehozásával is próbálkozott és különösen Pécsért ért el sikereket. Feleségével, Ninával együtt hihetetlen munkabírással és találékonysággal dolgoztak.

Mindez a Vörös kereszt égisze alatt történt, valójában Stockholmból nem irányították, sőt nem is nagyon ismerték működésüket, jó esetben utólag értesültek erről-arról. A svéd követnek szintén nem sok köze volt a szervezethez, ő inkább csak tűrte, néha kényszeredetten elismerte eredményeiket. Per Anger követségi titkár támogatta őket, már amennyire tehette ezt egy a főnökével nem azonosuló alkalmazott. A Vörös kereszt és a követ egyes intézkedési rendkívül megnehezítették Langleték munkáját és ezek az ügyek máig feltáratlanok (Erről szól *Björn Runberg: Az elfeledett hős Valdemar Langlet*. Budapest, 2007.)

Langletben megbízott a budapesti Zsidó Tanács is. Tőlük kapta meg a népirtást dokumentáló úgynevezett auschwitz-i jegyzőkönyvet, amelyet azonnal lefordított svédre és V. Gusztáv királyhoz, személyes ismerőséhez próbálta eljuttatni. A budapesti svéd követ azonban nem tartotta hitelesnek a dokumentumot és megtagadta a felterjesztését. Langlet nem hagyta annyiban és a követségi titkár segítségével eljuttatta azt a külügyminisztériumba, ahonnan, azután ha késéssel is, de eljutott a királyhoz. V. Gusztáv azonnal levelet írt Horthy Miklós kormányzónak. Langlet a király levelét kézbesítő követségi titkárral együtt felkereste Horthyt és makacs kitartással végül elérte, hogy június 22-én a csendőrség parancsot kapjon a deportálások leállítására. Langletnek csak ez az egy tette több ember életét mentette meg, mint az összes többi embermentő akció együttvéve. Igaz, hogy Horthyra már más irányból is nyomás nehezedett és figyelmeztető jel volt számára a szövetségesek normandiai partraszállása.

A deportálások leállítása után Langlet kérésére a svéd külügyminisztérium a humanitárius munka szervezésére Budapestre küldte Raoul Wallenberg követségi titkárt. Ő Langletnél tájékozódott a helyzetről és tanácsát megfogadva a svéd követség menleveleket kezdett kiadni. Langlet pedig elérte a magyar és német hatóságoknál, hogy az ő korábban kiadott oltalomlevelei továbbra is „érvényesek” maradjanak. Ennek érdekében a fáradhatatlan Langlet később a nyilas kormány külügyminiszterével is tárgyalt és vele képes volt hivatalosan is elismertetni azt az abszurditást, hogy a Svéd Vörös kereszt külön diplomáciai testület. Ha nem is zavartalanul, de folyamatosan működött az „oltalomlevél-gyár” és a Vörös kereszt egyéb irodái, helyiségei is, ahol gyorsan a megfelelő helyekre irányították az üldözötteket. A „védett” lakások és házak száma még a nyilas időkben is folyamatosan tovább nőtt, hiszen ehhez elég volt feltűnő emblémákkal és plakátokkal megjelölni az objektumot. A Langleték által márciustól decemberig megmentettek számát összesen 20-25 ezerre becsülik. A Langlet-lakás a nyilas hatalomátvétel után már csak a bonyolultabb esetek megoldása végett vették igénybe. Ez is állandó életveszélyt jelentett számukra, hiszen például egy ideig náluk rejtőzködött a nyilasok elől Újszászi István tábornok, Horthy hírszerző és biztonsági szolgálatának vezetője.

Miközben Wallenberg kizárólag zsidóknak állított ki követségi menlevelet Langlet és önkéntes segítők minden üldözöttet mentettek. Miközben Wallenberg, Svédország leggazdagabb családjának tagja, a követség fizetett alkalmazottja lett és ettől függetlenül is bőségesen el volt látva pénzzel, Langlet sem fizetést sem egyéb támogatást nem kapott a követségtől vagy a Vörös keresztől. A magánadományokon kívül a minden vagyona is ráment az embermentésre. Folytatta a munkáját akkor is, amikor Wallenberg elhagyta Budapestet.

Langlet a nyilas uralom idején is viszonylag szabadon mozoghatott a városban, legalább is eleinte, mert a diplomáciai védettség egyre kevesebbet ért. A nyilasok már a svéd követségről is hurcoltak el embereket. Amikor a svéd kormány hivatalosan beszüntette a vörös kereszt tevékenységét, Langlet hálózatát és egész infrastruktúráját átvette és a végsőkig tovább működtette az általa még a nyáron előrelátóan megszervezett Svéd-Magyar Társaság. Ennek égisze alatt azonban már nagyon nehéz volt eljárnia és az utolsó hetekben már neki is bujdosnia kellett.

Langleték az ostrom után sem pihentek, hanem az élelmiszer- és gyógyszer-szállítmányok szétosztását szervezték a romos, éhező Budapesten. Valdemar egészsége azonban a túlfeszített munka következtében annyira megroppant, hogy május 31-én Svédországba szállították. Még abban az évben megkapta a Magyar Köztársasági Érdemrend Keresztjét, majd visszavonulva, elfeledve, nélkülözések között, teljes szegénységben élt.

Most a főváros a nyilas korszak embermentőiről tervezi elnevezni a budapesti alsó rakpartokat. Általában nincs értelme annak, hogy méricskéljük, ki hány embert mentett meg élete kockáztatásával. Ezúttal talán mégis magyarázattal tartoznak a javaslattevők, hiszen ha rajtuk múlna, éppen Valdemar és Nina Langlet, akik a legtöbb embert mentették meg, nem részesülnének ebben a megtiszteltetésben. Vajon miért?

Rátkai Árpád